

IZ HISTORIJE NAŠEG MLJEKARSTVA

(Prigodom 50-godišnjice Mljekarske zadruge u Podnanosu Št. Vid pri Vipavi)

Malo je jubilarke u ovoj godini među slovenskim mljekarama. Takovih, koje bi slavile 60-godišnjicu svog opstanka uopće nema. Jedina »Mljekarna in sirarna« u Postojni bila je osnovana god. 1897., ali je prestala radom uskoro nakon osnutka. Samo jedna, i to »Mlekarna« u Podnanosu kod Št. Vida pri Vipavi, opstoji 50 godina.

Osnivačka skupština bila je 5. svibnja 1907. U Zadružni registar pri Okružnom sudu u Ljubljani bila je upisana 27. kolovoza 1907. kao »Općinska mle-karska zadruge« u Št. Vidu.

U listu »Mljekarstvo« spominjali smo nekoliko puta, kako je Trst, koji se pred 50—60 godina vrlo naglo razvio u izvanredno važno gospodarsko i prometno središte, bio onaj pokretač, koji je posebno omogućio i uvjetovao osnivanje mljekara, kako zadružnih, tako i privatnih u cijeloj tadanjoj Vojvodini Kranjskoj. Ako uočimo geografsku rasprostranjenost mljekara, koje su osnovane do god. 1907. (samo na području Okružnog suda u Ljubljani bilo je osnovano 63 mljekarskih zadruga, a broj privatnih mljekara uopće nije moguće ustanoviti), razumjet ćemo, zašto je već tada bilo mljekara, koje su djelovale po svoj bivšoj Kranjskoj i znatno udaljenije od Trsta no što je Podnanos, a bile su sve vezane uz Trst kao glavnog kupca mlijeka. U prvi mah bit će nam razumljivo, zašto je mljekara u Podnanosu osnovana tek god. 1907. Jedinstven je i primjer među tadanjim mljekarskim zadrugama prvi naziv zadruge »Općinska mle-karska zadruge«. Odatle bismo mogli zaključiti, da je mljekara bila neke vrsti općinsko poduzeće.

Zapravo je stvar ovakova: Da je osnivanje mljekarske zadruge bilo aktuelno i potrebno tek god. 1907., pripisuje se činjenici, što je dotada glavni izvor dohotka tamošnjeg seljaštva bilo vinogradarstvo, a ne stočarstvo. Kako se vidi iz sačuvanih bilježaka, stočarstvo je bilo na vrlo niskom stupnju.

Kako je na početku toga stoljeća počela trsna uš masovno uništavati vinograde u Vipavskoj dolini, to je proizvedenog vina bilo sve manje i trebalo je tražiti novi izvor dohotka. Tako su seljaci prešli na stočarstvo i mljekarstvo, jer drugog praktičnog izvora nije bilo. Pobudu za tako dalekosežnu orijentaciju u gospodarstvu preuzeo je tadanji općinski odbor u St. Vidu pri Vipavi (sada Podnanos) s načelnikom Antunom Uršičem na čelu. Koliko je taj načelnik i s njime gotovo sav općinski odbor bio svijestan o svojoj odgovornosti za dobrobit općinara, najbolje nam dokazuje njegov govor na izvanrednoj skupštini 22. XII. 1907.: »Zadaća je općinskog odbora, da se brine za blagostanje svoje općine. Jedini izvor dohotka je dotad bila vinova loza. Budući da je dosadanji jedini izvor postao nesiguran, a troškovi se znatno povećali, trebalo je tražiti nove izvore zarade, i to preko zadrugarstva. Za seljački stalež je osobito važno stočarstvo, a napose mljekarstvo. Zato se i osnovala naša »obćinska mljekarska zadruge«...« Općina nije dala samo poticaj za osnivanje mljekarske zadruge, nego ju je štaviše u početku i financijski podupirala.

Kakvo je pionirsko djelo zadruge učinila time, što je umjesto vinogradarstva počela uvoditi suvremeno stočarstvo i mljekarstvo, dokazuje nam i

zaključak na skupštini 22. XII. 1907., da zadruga kupi travnjak uz glavnu cestu (na vidljivom mjestu), da bi pravila pokuse s umjetnim gnojem i tako pridobila članove, da što više rabe umjetni gnoj i uopće da poboljšaju travnjake. Da zadruga uzmgone taj zaključak i oživotvoriti, morala je uzeti zajam.

Zadruga je mogla početi sabirati mlijeko tek god. 1908. u privremeno uređenim i iznajmljenim prostorijama. 21. siječnja 1908. bilo je poslano u Trst 130 lit. mlijeka. Potkraj prve poslovne godine 1908. zadruga je brojila 98 članova. Zbog poteškoća u iznajmljenim prostorijama i zbog porasta količina mlijeka došla je već iste godine na dnevni red i gradnja nove mljekare. Ipak još te godine izgradnja nije započela, iako su bili nabavljeni i u iznajmljenim prostorijama montirani novi strojevi s kapacitetom 500 lit. na sat, što je za ono doba bilo vrlo mnogo.

Konačno je god. 1910. zaključeno, da se gradi mljekara. Nacrte za novu mljekaru izradila je tt. Alfa—Laval iz Beča i dobavila novu opremu, koja se djelomično još i danas upotrebljava. Mljekara je stajala oko 30.000 kruna. Štedionica u Vipavi dala je 20.000 kruna beskamatnog zajma, za koji su morali jamčiti članovi odbora. Ipak je zadruga kasnijih godina dobila 23.000 kruna subvencije. Gradnja je počela god. 1910., a dovršena je bila tek god. 1911. i 21. prosinca svečano otvorena.

Na početku Prvog svjetskog rata zadruga je brojila već 533 člana, a količina mlijeka iznosila je prosječno 1.800 lit na dan. Nažalost, rat je taj napredak zaustavio. Potkraj god. 1917. zadruga je prestala raditi.

Kao najteže godine u historiji zadruge ostat će zabilježene godine talijanske okupacije. Isto tako valja istaknuti, da je tad zadruga u velikoj mjeri pomagala stanovništvu. Talijani su dobro uočili, dokle god budu opstojale i stanovništvu pomagale njegove gospodarske organizacije, a u prvom redu zadruge, stanovništvo se ne će moći potalijaniti, a još manje izagnati s rodne grude. Zbog toga je trebalo, da te organizacije budu zavisne o Talijanima i to tako, da oni njima upravljaju, ili da zadruge istisnu konkurencijom. Kod zadruge u Podnanosu pokušali su to na ovaj drugi način. Upravo iznenađuje, s koliko se volje, discipline i hrabrosti tadanje vodstvo zadruge i većina članova oprla talijanskom pokušaju, da zadrugu unište. Tako su na skupštini 31. prosinca 1925. zaključili, da će zadrugi davati mlijeko jeftinije nego Talijanu — konkurentu, i da se isključe svi članovi koji bi samo konkurentu davali mlijeko. Tako im je god. 1926. uspjelo, da Talijana-konkurenta posve istisnu s terena. Međutim to su bile samo teškoće na terenu, dok ih je s druge strane isto tako ometalo talijansko vodstvo općine u Trstu, gdje je zadruga morala tražiti kupce za mlijeko. Uza sve to zadruga se održala i stanovništvo pomagala, da barem ne glada, da mogne plaćati poreze i da se održi u svojim skromnim kućama.

Nažalost zadruga je djelomično baš zbog naprijed navedenog, a djelomično radi opće gospodarske krize i neuspjeha kod centralne mljekarske organizacije »Isontina« sama došla u finansijske poteškoće, te je u početku god. 1930. morala neko vrijeme obustaviti rad. U svibnju iste godine zadruga je dala mljekaru u najam za 5 godina. Ipak zbog porasta konjunktura prije Drugog svjetskog rata stanje se toliko popravilo, da se zadruga polako sanirala. Zbog Drugog svjetskog rata svaki rad zadruge obustavljen je u rujnu 1943.

Potkraj Drugog svjetskog rata mljekara je bila tako opustošena, da nije mogla započeti radom bez temeljitih popravaka, a za to nije bilo sredstava. Vodstvo zadruge počelo je kupovati i klati stoku; meso su prodavali gotovo bez

dobitka, a za kože od zaklane stoke dobili su 245.000 jugolira, i to je bio početni kapital zadruge za obnovu mljekare i njenog poslovanja. Otkupom mlijeka započelo se 16. prosinca 1946.

Zadruga je međutim prešla sve faze i oblike organizacije, kao i ostale slovenske mljekarske zadruge. Već 11. kolovoza 1946. bilo je zaključeno, da se preustroji u stočarsku zadrugu; god. 1948. zadruga je bila raspuštena, a udjeli članova preneseni na opću poljoprivrednu zadrugu. Mljekara se tako uključila u tadanji kotarski zadružni savez (Okrajno zadružno zvezo) i proširila svoj rad na cijeli gorički kotar. God. 1953.—1956. mljekara je poslovala kao samostalno poduzeće, a sad je uključena u Kotarski poslovni savez u Gorici (Okrajno poslovno zvezo v Gorici).

Od kolikog je značenja mljekara za proizvođače goričkog kotara, najbolje se vidi odatle, što je god. 1956. isplatila za mlijeko preko 70,000.000 dinara.

Kao zaključak ovog pregleda navodim, kolike su bile količine otkupljenog mlijeka u pojedinim karakterističnim godinama:

God.	Otkupljena količina mlijeka lit.	
	na godinu	prosečno na dan
1909.	145.106	397
1913.	657.000	1.800
1920	156.839	429
1925.	623.920	1.709
1938.	608.000	1.646
1949.	1,744.000	4.778
1951.	1,613.402	4.420
1956.	3,227.912	8.843
do 31. III. 1957.	835.180	9.279

Od otkupljenih cca 10.000 lit. mlijeka na dan gotovo polovica odlazi na Rijeku, za lokalne potrebe se potroši oko 1.000 lit., a ostalo preuzima mljekara u Sežani.

Sa zadovoljstvom ustanovljujemo, da je mljekara u Podnanosu napredovala, jer se iz male općinske mljekare razvila u poduzeće kotarskog značaja. Naročito nas raduje, da su joj upravo sada dodjeljeni potrebni krediti za rekonstrukciju i povećanje kapaciteta, tako da će ubuduće lako odigrati svoju ulogu u korist proizvođača goričkog kotara.

Ing. Života Živković, Beograd
Institut za mlekarstvo FNRJ

POSETA DR. KAY-a NAŠOJ ZEMLJI

Dr. H. D. Kay je direktor Nacionalnog instituta za istraživanje u mlekarstvu u Shinfield-u, Velika Britanija. Ovaj Institut je osnovan 1909 god. kao odeljak za poljoprivredna istraživanja. Kao Institut za mlekarstvo počeo je da funkcioniše 1912 godine.